

Жанна Карташова
Zhanna Kartashova

ФОРМУВАННЯ ВИКОНАВСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В АНСАМБЛЕВОМУ КЛАСІ

FORMATION OF PERFORMING MASTERY OF FUTURE MUSIC TEACHERS IN THE ENSEMBLE CLASS

У статті окреслено деякі аспекти формування виконавської майстерності майбутнього вчителя музичного мистецтва у процесі ансамблевого музикування; обґрунтовано специфіку спільної музично-виконавської діяльності та визначено її суттєві особливості, які не лише вдосконалюють професійні навички майбутнього вчителя музичного мистецтва, але й формують гармонійну, духовно багату особистість. Автор вважає, що ансамблеве музикування в процесі інструментальної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва має стати одним із провідних засобів формування виконавської майстерності. Знання й практичні навички, що отримує студент у процесі роботи в класі інструментального ансамблю, збагачують кожного студента.

Ключові слова: виконавська майстерність, ансамблеве музикування, педагогічні умови, методи навчання, інструментально-виконавська підготовка.

Реформа системи вищої школи в Україні обумовлена сучасним рівнем розвитку суспільства, інтегративними процесами зі зближення з освітніми системами країн зарубіжжя. Це, в свою чергу, пов'язано з пошуком ефективних шляхів і методів модернізації змісту технології підготовки фахівців з вищою педагогічною освітою, педагогів нової формації – яскравих, творчих особистостей, здатних створювати сприятливі умови для повноцінного розвитку суб'єктів освітнього процесу. У цьому контексті особливого значення набуває теоретична й практична розробка питань інструментального виконавства майбутніх учителів музичного мистецтва.

На сьогоднішній день інструментально-виконавська підготовка у професійному становленні та музично-педагогічній діяльності майбутнього вчителя музичного мистецтва займає ключове місце. В цей час відбувається накопичення спеціальних та загальноестетичних знань, формуються професійні уміння та навички, розвивається специфічне творче та методичне мислення, набувається художній та музично-виконавський досвід. Саме тому проблема інструментально-виконавської підготовки студентів закладів вищої освіти залишається актуальною.

Актуальність проблеми знайшла відображення в багатьох дослідженнях, які розкривають її педагогічні й психологічні сторони. В основному це сфера вдосконалення спеціальної підготовки: розвиток музичних здібностей і формування музично-виконавських умінь студентів (О. Андрейко, Е. Курішев, В. Муцмакер, Г. Ципін, О. Шульпяков); удосконалення професійної готовності (О. Апраксина, Л. Арчажнікова, Ф. Козир, Т. Корольова, Г. Падалка, Л. Рапацька та ін.); виховання творчих якостей музикантів і підготовки до творчої діяльності (Я. Бірзкопс, І. Одінокова, Т. Шевченко та ін.); організації педагогічної й виконавської практики (Н. Біла, Л. Пічугіна, К. Тюрбаєва, Д. Юник).

Однак, незважаючи на теоретичну та практичну важливість досліджень указаних вище авторів, проблема підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до виконавської діяльності в ансамблі залишається недостатньо розробленою, про що свідчить актуальність вибору теми цієї статті.

Мета статті – обґрунтувати ефективні шляхи формування виконавської майстерності майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі ансамблевого музикування.

Формування виконавської майстерності – складний багатоплощинний процес, розвиток якого висуває необхідність постановки в центр дослідницької уваги поняття “майстерність”, що складає ядро, систематизуючу основу інструментально-виконавської діяльності та виступає вихідною передумовою джерела формування виконавця. Виконавська майстерність базується на вихованні високопрофесійних технічних та художніх навичок та умінь музиканта-інструменталіста, що у свою чергу формують його виконавський апарат.

Спираючись на наукові дослідження Л. Арчажнікової, О. Андрейко, В. Білоус, А. Козир, Н. Мозгальнової, Г. Саїк, Т. Смирнової, В. Федоришина, Д. Юника, до змісту теоретичного компонента виконавської майстерності майбутнього вчителя музичного мистецтва слід включати широкий спектр теоретичних та практичних знань і умінь студентів: відомості про зміст та структуру виконавської майстерності майбутнього вчителя музичного мистецтва; класифікацію цінностей інструментально-виконавського мистецтва; музикознавчі (музично-історичні та музично-теоретичні) знання. Не менш важливими є музично-педагогічні знання, які надають характеристику професійної діяльності вчителя музичного мистецтва в умовах загальноосвітньої школи, музично-психологічні знання, необхідні для успішної виконавської діяльності музиканта-педагога, розуміння ним емоційних станів під час виступів, вміння керувати ними.

Теоретичний компонент інструментально-виконавської майстерності майбутнього вчителя музичного мистецтва в ансамблевому класі характеризується такими знаннями:

- системою теоретичних відомостей з інструментального виконавства, що включає в себе основні поняття, терміни, факти з теорії та історії ансамблевого виконавства;
- про шляхи, способи та методи формування, основні компоненти виконавської майстерності майбутнього вчителя музичного мистецтва (музичність, музичну пам'ять, музичне мислення, музичну увагу, музичну уяву, метроритмічну здібність, артистизм, надійність у концертному виступі, виконавську техніку, знання з музичної інтерпретації);
- про виконавську культуру, відомості про видатних діячів виконавського мистецтва;
- про естетичні норми виконавства та етичні норми спілкування в колективі;
- музично-педагогічні знання (про специфіку організації спільної музично-творчої діяльності учнів, засоби активізації музичного сприймання учнів);
- музично-психологічні знання (про психологічну підготовку до концертного виступу, керування власним психологічним станом у концертному виступі).

Отже, очевидним є, що оволодіння виконавською майстерністю розпочинається з засвоєння теоретичних знань (опанування, по-перше, загальної музичної теорії, історії музично-виконавських стилів; по-друге, теорії інтерпретації; по-третє, законів формування виконавської майстерності тощо).

Питанням формування та вдосконалення виконавської майстерності приділяється останнім часом надзвичайно велика увага в музичній педагогіці, естетиці виконавського мистецтва. У вітчизняній педагогіці одним з перших виконавську майстерність як теорію формування виокремив і конкретизував М. Давидов. На його думку, “виконавська майстерність є вільним володінням інструментом і собою, емоційно яскраве, артистичне, співтворче, технічно досконале втілення музичного твору в реальному звучанні” [1, с. 29]. Майстерність музичного виконавства трактується як досконале інтонаційно-технічне володіння усіма засобами вираження змісту музичного твору на рівні естетики емоційно-художнього мислення відповідної епохи [1, с. 68].

Вагомого значення для фахового становлення майбутнього вчителя музичного мистецтва набуває ансамблеве музикування, яке розвиває здатність студента до педагогічної комунікації – найважливішого чинника педагогічної майстерності (Н. Гузій, О. Дубасенюк, І. Зязюн,

Н. Кічук, В. Лабунець, С. Сисоєва, Н. Тарасевич, В. Федоришин та ін.). У процесі спільної виконавської діяльності студенти набувають необхідних педагогічних рис, необхідних для успішної виховної роботи з дітьми (уміння слухати партнера та співпереживати разом з ним, готовність підтримати його в будь-яку хвилину творчого контакту, навички підпорядкування власних творчих інтересів спільним тощо).

Важливою передумовою успішної ансамблевої діяльності є, з одного боку, схильність студентів до спільної діяльності, їх внутрішня готовність до ефективної взаємодії партнерів задля досягнення загальної мети, а з іншого – здатність до емоційного сприйняття музичного твору та до інтелектуального осягнення партій ансамблевої партитури. У практиці іноді трапляється, що студент, маючи достатню інструментально-виконавську підготовку, часом не в змозі розпорядитись своїм інтелектуальним та психологічним потенціалом для ефективного відтворення музично-образного змісту під час виконавської взаємодії. Це свідчить про відсутність або недостатній розвиток специфічних здібностей особистості, необхідних для успішної спільної інструментально-виконавської діяльності. Для гри в ансамблі студент повинен володіти виконавською увагою, музичною пам'яттю, ритмічним чуттям і здатністю уявляти музично-слухові образи.

Отже, формування ансамблевих умінь студентів має забезпечуватись певним обсягом професійних знань та системою видів діяльності, спрямованих на розвиток спеціальних виконавських здібностей та формування специфічних ансамблевих навичок.

У розгляді специфіки спільної музично-виконавської діяльності вважаємо за доцільне визначити такі її суттєві особливості:

- наявність єдиної мети діяльності та спільної мотивації;
- часова й просторова співприсутність учасників ансамблю, що надає можливість безпосереднього контакту між ними, який виражається в комунікації, перцепції та інтеракції;
- рольовий рухомий статус партнерів під час планування, контролю, корекції та координації індивідуальних та спільних дій;
- розподіл єдиного процесу спільної музично-виконавської діяльності між учасниками ансамблю, що зумовлений характером мети, засобами та умовами її досягнення, складом та рівнем кваліфікації виконавців;
- встановлення міжособистісних стосунків між виконавцями, які здійснюють спільну музичну діяльність [3, с. 87].

Значення спільного музикування важко переоцінити. Одна із основних його переваг криється в тому, що учасники ансамблю поступово усвідомлюють себе музикантами в колі колег та однодумців, а гра в ансамблі перед публікою – ідеальна передумова для формування навичок виступів перед будь-якою аудиторією.

Процес інструментально-виконавської взаємодії потребує спільної сенсомоторної координації, спільного трактування музичного твору і розв'язання технічних труднощів виконання, а також спільного відтворення емоційно-образного змісту виконуваного твору.

Проте формування єдиної виконавської стратегії й тактики втілення авторського задуму має здійснюватись при методичній допомозі викладача. Якість спільного виконання залежить від:

- синхронізації звучання всіх партій виконуваного твору (єдність темпу й ритму партнерів);
- узгодженості штрихів, прийомів гри та фразування виконуваного твору;
- врівноваженості у силі звучання всіх партій виконуваного твору (єдність динаміки).

Синхронізація звучання містить у собі два компоненти: метроритмічний і темповий. Метроритмічний компонент – узгодженість часових та акцентних аспектів мелодії, гармонії, фактури, всіх інших елементів музичної мови. Темповий компонент передбачає досягнення єдності швидкості виконання твору та дотримання агогічних відхилень (пришвидшень, уповільнень тощо).

Метою навчальних занять з ансамблевої гри передбачається формування умінь та навичок музично-освітньої роботи студентів з учнями різних вікових груп; забезпечення управління музично творчою діяльністю учнів; практичне застосування знань, вмінь та навичок активізації колективної музично-виконавської творчості.

Експериментальною програмою передбачалося застосування виконавської практики з ансамблевої гри, яка складає один із важливих аспектів навчально-творчого комплексу фахової підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва. Підготовка та проведення навчально-репетиційної та концертної діяльності сприяють не лише закріпленню, вдосконаленню професійних якостей студентів з ансамблевої гри, а й збагачують виконавський досвід з інших дисциплін: основний музичний інструмент, додатковий музичний інструмент, концертмейстерський клас, гра на народних музичних інструментах.

У результаті дослідження виділено також різні рівні взаємодій партнерів у процесі ансамблевого музикування:

- виконавський, що допускає відносну рівність професійного рівня партнерів, спільність виконавської технології, виконавської школи, інтерпретації;
- психологічний, зумовлений спільністю психічних процесів (пам'яті, волі, емоцій, уваги, уяви, темпераменту, інтелекту);
- соціально-психологічний, що включає спільність інтересів, цілей, взаєморозуміння і дружність;
- просторовий, такий, що складається з мізансцени і композиційного вирішення ансамблю;
- часовий, зумовлений спільністю виконавського часу і фабульного часу твору, виконавського темпоритму;
- біофізичний, що припускає “почуття ліктя”, близькості, “захисту” [2].

Спільне музикування стає провідним засобом формування виконавської майстерності майбутніх учителів музичного мистецтва за дотримання таких педагогічних умов:

- послідовне мотиваційне вдосконалення навчальної діяльності студентів в ансамблевому класі, забезпечення творчої взаємодії викладача та студентів, з одного боку, та взаємодії учасників ансамблю з іншого;
- застосування індивідуального підходу до формування у студентів виконавського стилю педагогічного керівництва музичним колективом;
- систематичне залучення майбутніх учителів музичного мистецтва до різних форм концертної діяльності;
- спонукання студентів до організації спільного музикування учнів;
- творчої взаємодії у процесі колективного музикування, яка зростає завдяки досягненню органічної єдності емоційного, раціонального та технічного аспектів у сфері творчої виконавської діяльності.

Що стосується методів навчання в ансамблевому класі, то вони передусім не мають належного теоретичного обґрунтування й фактично не висвітлювались у наукових студіях. А ті методи навчання, які використовуються у музичній практиці викладачів, виходять з їх власного професійного досвіду.

На нашу думку, до методів музичного навчання в ансамблевому класі слід віднести:

- метод пізнання від загального до конкретного;
- метод вибіркового вивчення ансамблевого твору;
- метод зміни темпових та динамічних характеристик;
- метод багаторазового повторення;
- метод аналітичного сприймання реального звучання;
- метод стимулювання й мотивації (заохочення, інтерес до навчання);
- метод перевірки та виявлення знань, умінь й навичок.

Їх можна охарактеризувати як способи спільної діяльності викладача і студентів, за допомогою яких учасники ансамблю набувають конкретних знань, умінь і навичок колективної гри. Від них також залежить успішне вирішення художньо-творчих завдань у роботі над ансамблевим твором.

Отже, ансамблеве музикування в процесі інструментальної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва має стати одним з провідних засобів формування виконавської майстерності. Знання й практичні навички, що отримує студент у процесі роботи в класі інструментального ансамблю, збагачують кожного студента. Від роботи педагога, що ведеться протягом кількох років, залежить формування майбутнього виконавця, його ставлення до музичного твору, розуміння художніх завдань. Підготовлені в класі інструментального ансамблю твори різних епох, стилів дадуть змогу студентам в подальшому спиратись на ці здобутки в самостійній творчій діяльності.

Список використаних джерел

1. Давыдов Н.А. Теоретические основы формирования исполнительского мастерства баяниста: Автореф. дис. Давыдова Н.А. д-ра искусствоведения: 17.00.02/ КГК. Київ, 1990. 435 с.
2. Исаева Е.В. Жанровая природа камерного ансамбля и “режиссерский” метод в ансамблевой педагогике // [http:// www. 21israil – music.com](http://www.21israil-music.com)
3. Моїсеєва М.А. Теоретико-методичні основи навчання ансамблевої гри: Навчально-методичний посібник. Житомир : Волинь, 2002. 208 с.
4. Паньків Л.І. Керівництво учнівським музичним колективом у контексті особистісно-орієнтованого навчання // Педагогіка вищої та середньої школи: зб. наук. пр. Кривий Ріг : КДПУ, 2006. Вип. 16. Ч. 2. С. 3-9.
5. Хурматуллина Р.К. Камерный ансамбль: учебное пособие для педагогов и студентов музыкальных специальностей педагогических и гуманитарных вузов, вузов искусств. Казань : ИФИ КФУ, 2012. 52 с.

The article deals with the aspects of formation of performing mastery of the future teacher of Music in the process of ensemble music training. It substantiates the specifics of collective musical-performing activity and identifies its essential features, which not only improve the professional skills of the future teacher of Music, but also form a harmonious, spiritually rich personality. It has been substantiated the theoretical component of the instrumental and performing mastery of the future teacher of Music in the ensemble class; it is characterized by the system of theoretical information on instrumental performing, which includes basic concepts, terms, facts on the theory and history of ensemble performing.

Methods given in the article will help future Music teachers acquire the necessary skills of the ensemble play and successfully solve the artistic and creative tasks in the process of work on a piece of music. The author believes that ensemble music training should become one of the leading means of the formation of performing mastery of future teachers of Music in the process of their instrumental preparation. The knowledge and practical skills gained in the process of work in the class of instrumental ensemble enrich each student and form their performing mastery.

Key words: *performing mastery, ensemble music training, pedagogical conditions, methods of teaching, instrumental and performing training.*